

MAKT, SEX OCH SKOLAN

En guide för elevhälsan i arbetet
mot sexuella trakasserier

**Nummer till verksamheter i ditt närområde
att ha nära till hands:**

BUP	
BRIS	116 11
Kvinno- och tjejjour	
Minimaria	
Nationell stödtelefon Länsstyrelsen Östergötland	010- 223 57 60
Polis	114 14
Regionskoordinator mot prostitution och människohandel	
Socialtjänst	
SOS	112
Kvinnofridslinjen	020-505050

(Observera att visa nummer får du fyll i själv)

Författare: Hanna Carlsson och Malpuri Groth

Grafisk form: Eva Jais-Nielsen

Utgivningsår: 2019

ISBN: 978-91-983631-9-7

**Denna publikation ingår i projektet Makt, sex och skolan
som har finansierats av Skolverket.**

**Skolverket ansvarar inte för
innehållet i denna publikation.**

Innehåll

Inledning /	5
Guidens uppbyggnad /	6
Sexuella trakasserier /	7
Case ”Kate” och ”Harry” /	9
FÖREBYGGANDE ARBETE /	13
Handlingsplan checklista /	13
Kartläggning sexuella trakasserier /	13
Sex- och samlevnadsundervisningen /	17
Flickor och pojkar som lever i en hederskontext /	20
INGRIPA MOT FÖRÖVARE /	25
VÅRD OCH STÖD TILL DE SOM UTSÄTTS /	27
Affischer /	30
Referenser /	31
BILAGA 1 – Sveriges Kvinnolobbys krav /	32
BILAGA 2 – Checklista vid inhyrning av externa föreläsare /	33
Egna anteckningar /	35

Förord

Efter #MeToo hösten 2017 med upprop som "tyst i klassen", #ickegodkänt och #räckupphanden blossade debatten om sexuella trakasserier upp i hela mediasverige. Vittnesmålen visar att många tjejer blivit utsatta för sexuella trakasserier i skolan av killar och ibland även lärare. Det som kvinnorörelsen och jourrörelsen sagt i decennier, eller egentligen alltid, kom äntligen upp i dagsljuset och väckte mångas engagemang. Detta satte fart på politiker – pengar allokerades till statsbidrag och informationsatsningar i arbetet för att motverka mäns och pojkars sexuella trakasserier och våld mot flickor och kvinnor vidtogs. Den här guiden är ett av resultaten av dessa satsningar. För Sveriges Kvinnolobby är det tydligt att sexuella trakasserier är en företeelse som bara finns i ett ojämnt samhälle och att arbetet mot sexuella trakasserier måste utgå från arbetet med att stärka jämställdheten. Vi vet också att skolan och skolmiljön sätter stor prägel på och påverkar flickors och pojkars utveckling och värdegrundsbygge. Det är därför oerhört viktigt att skolan arbetar effektivt för att främja jämställdhet mellan flickor och pojkar i sitt värdegrundsarbete, i sin undervisning – särskilt i sex- och samlevnadsundervisning och koppla det till elevhälsans uppdrag.

Vi vill tacka Elektra Fryshuset, Friends, Kvinnliga Läkares förening, Make Equal, Roks, SNAF – Sexualkunskapen Ni Aldrig Fick, Talita, TRIS, Unizon, Cajsa Nellåker och Sofie Törngren som bidragit med sina expertkunskaper och konsulterat innehållet med oss.

Sveriges Kvinnolobby är en paraplyorganisation för kvinnorörelsen och vi har en bred medlemsbas med olika kompetenser – vi har i 20 år arbetat mot mäns våld mot kvinnor på en strukturell nivå. Den här guiden utgår från att det råder ojämnt ställda maktstrukturer i samhället som ligger till grund för och legitimerar pojkar och mäns våld mot flickor och kvinnor och att samhällets alla aktörer behöver arbeta emot det på ett systematiskt och effektivt sätt, däribland skolans alla funktioner.

Två år efter #MeToo går det inte längre att bara förfasas över att sexuella trakasserier, mäns och pojkars våld mot flickor och kvinnor är ett folkhälso- och samhällsproblem. Det är dags för verkstad. Vi hoppas att denna guide kan hjälpa och stötta elevhälsan i förverkligandet av ett jämställt samhälle fritt från våld.

Stockholm, 2019-06-17
ANNA GIOTAS SANDQVIST,
ordförande, Sveriges Kvinnolobby

Inledning

Den här guiden riktar sig till personal inom skolan. Guiden syftar till att stärka arbetet mot sexuella trakasserier och har möjliggjorts av medel från skolverket. Guiden är anpassad för elevhälsan på högstadiet och gymnasiet, men kan också användas av andra funktioner som möter barn och unga på exempelvis ungdomsmottagnings- och fritidsgårdar. Syftet med guiden är att ge tips på material på hur elevhälsan kan jobba mot sexuella trakasserier bland annat genom sex- och samlevnadsundervisningen. En god sex- och samlevnadsundervisning är en del av arbetet mot pojkars och mäns våld mot flickor och kvinnor och mot sexuella trakasserier.

Under hösten 2017 genomförde Skolinspektionen en granskning av sex- och samlevnadsundervisningen. Granskningen konstaterade bland annat att elevhälsan kan involveras mer i sex och samlevnadsundervisningen och vara ett stöd för lärare (Skolinspektionen, 2017). Elevhälsan har bra och nära kontakt med pojkar och flickor i skolan och känner till vilka problem som existerar samt har genom sin yrkestillhörighet spetskompetens i sexuell- och reproduktiv hälsa och rättigheter. Att involvera elevhälsan i sex- och samlevnadsundervisningen gör att denna kunskap kan lyftas in och vara till god hjälp i utformningen av undervisningen.

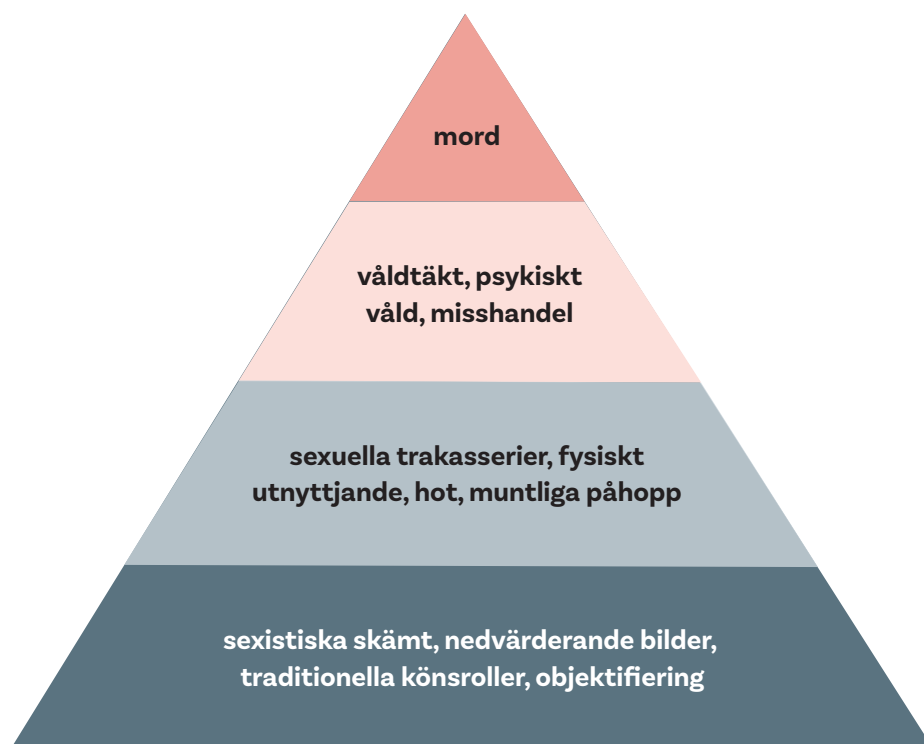
2018 gav regeringen Skolverket i uppdrag att se över läroplanerna med uppdrag att särskilt titta på hur frågorna hedersrelaterat våld och förtryck, samt samtycke och pornografi omfattas av sex- och samlevnadsundervisningen. Parallellt med detta ses kursplanerna över för att förtydliga vad undervisningen bör innehålla (Regeringskansliet, 2019). Därför har vi valt att särskilt fokusera på pornografi, samtycke samt hedersrelaterat våld och förtryck.

Guiden är en del av projektet Makt, sex och skolan, där en heldagskonferens för elevhälsan genomfördes i samarbete med Unizon den 10 maj 2019 i Stockholm. De flesta föreläsningar och workshops filmades och går att ta del av på www.sveriges-kvinnolobby.se sök på "makt, sex och skolan".

Guidens uppbyggnad

Guiden börjar med att ta upp vad sexuella trakasserier är och vad skollagen säger angående skolans ansvar. Sedan följer ett case från ett Diskrimineringsombuds-fall som beskriver ett förlopp av sexuella trakasserier. Tips ges på hur skolan kan jobba från förebyggande insatser och krishantering. Efter det följer tre fördjupande tre delar; förebyggande arbete, ingripa mot förövare samt vård och stöd till utsatta. Delarna innehåller tips på vidare läsning, organisationer och material du kan använda i din yrkesroll. Fokus ligger främst på det förebyggande arbetet, men alla tre delar är lika viktiga att jobba med.

På första sidan finns ett uppslag med fler viktiga nummer att ha nära till hands. Observera att vissa av dessa är lokala och att du själv får fylla i. Längst bak finns plats för egna anteckningar där du kan själv skriva ned exempelvis egna tankar eller annat användbart material du kommer över.

VÅLDSPYRAMID

Sexuella trakasserier

VAD SÄGER SKOLLAGEN OM SEXUELLA TRAKASSERIER?

Skollag (2010:800) 6kap 10 § ”En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är **skyldig att anmäla detta till rektorn**. En rektor som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är **skyldig att anmäla detta till huvudmannen**. Huvudmannen är **skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden**.

Första stycket första och andra meningarna ska tillämpas på motsvarande sätt om ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier på sätt som avses i diskrimineringslagen (2008:567)

På **skolverkets hemsida** finns mer information om regelverk kring sexuella trakasserier och skolans ansvar. Läs mer på: www.skolverket.se sök på ”Sexuella trakasserier – regelverk och teori”.

Alla elever – flickor och pojkar - har rätt att känna sig trygga i skolan. Skolan har ansvar att aktivt jobba med att förebygga och hantera all form av diskriminering och trakasserier. Det måste råda nolltolerans mot sexuella trakasserier.

Vad är sexuella trakasserier?

Ofta används ordet sexuella trakasserier när trakasserier och övergrepp har skett. Men det finns en skillnad mellan sexuella trakasserier och sexuella övergrepp. Sexuella trakasserier regleras i diskrimineringslagen medan sexuella övergrepp är allvarligare brott och tas upp i brottsbalken. Det är viktigt att känna till skillnaden och vilket lagstöd som gäller. Nedan beskrivs dessa mer ingående.

SEXUELLA TRAKASSERIER är ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet. Det är ett brett begrepp som omfattar inte bara fysiska övergrepp utan också ovälkomna kommentarer, blickar, inviter och ryktesspridning. Sexuella trakasserier tas upp i **diskrimineringslagen (2008:567)**. Sexuella trakasserier och övergrepp är ett jämställdhetsproblem och en del av mäns och pojkars våld mot kvinnor och flickor. Flera studier visar att skolan är den vanligaste platsen att bli utsatt för sexuella trakasserier. I den senaste undersökning som Brå (2016) utförde på elever i årskurs 9 vittnar 24 % av flickorna och 6 % av pojkarna att de blivit utsatta

för sexualbrott under de senaste tolv månaderna. Den vanligaste platsen att bli utsatt på var i skolan eller på skolgården.

NÅGRA KONKRETA EXEMPEL PÅ SEXUELLA TRAKASSERIER:

- Tafsande och annan ovälkommen beröring
- Sexuella kommentarer om en persons kropp och privatliv
- Spridning av bilder på en person som inte vill det
- Komma med förslag och krav på sexuella tjänster
- Blickar och visslingar som är ovälkomna
- Skicka bilder eller text av sexuell natur som personen inte vill ha
- Nedsättande skämt om det kön du tillhör
- Hot med sexuell anspelning

Tänk på att sexuella trakasserier kan ta sig uttryck på varierande sätt och uppfattas olika av olika personer beroende på situation och kontext.

Sexuella trakasserier nämns inte i **brottsbalken (1962:700)** men vissa händelser som ofta benämns som sexuella trakasserier är brottsliga. Vid misstanke om brott ska dessa polisanmälas. Skolan har fortsatt ansvar att utreda och åtgärda händelserna

NÅGRA EXEMPEL FRÅN BROTTSBALKEN:

- Förtal, grovt förtal eller förolämpning
 - Kalla någon exempelvis hora
 - Olovlig spridning av sexuell film eller bilder
- Kränkande fotografering
 - I hemlighet fotografera någon i exempelvis ett omklädningsrum
- Ofredanden
 - Fysiskt antasta någon eller utsätta för störande kontakter
- Sexuellt ofredande
 - Beröring utanpå kläder
- Sexuella övergrepp och våldtäkt
 - Direkt beröring med könsorgan eller penetration med kroppsdel eller föremål

Förebyggande insatser till krishantering

Case ”Kate och Harry”

I detta kapitel följer vi ett case från ett verkligt fall som går att ta lärdom av. En 18-årig tjej, kallad ”Kate” blev sexuellt trakasserad av sin klasskamrat ”Harry” under 1 års tid. Det var allt från att han kommenterade hennes kropp och förhållande, kom med ovälkomna sexuella inviter och kallade henne vid olika öknamn. Detta pågick nästan dagligen och trots att Kate sade ifrån och pratade med olika personal på skolan hände inget. Hennes pojkvän anmälde till slut skolan till Diskrimineringsombudsmannen, DO.

Gillander Gådin och Stein (2017) analyserade detta första fall som anmäldes till DO. Både skolan och DO var överens om att Kate varit utsatt för sexuella trakasserier. Skolan bedömdes ha brutit mot diskrimineringslagen då DO menade att de inte analyserat situationen och dokumenterat fallet, vidtagit tillräckliga åtgärder samt att deras handlingsplan var undermålig.

Dessa slutsatser och analys tas upp för att belysa de misstag som skolan kan begå när det kommer till hantering av sexuella trakasserier och ge konkreta tips på hur ett sådant ärende ska hanteras.

Syftet med att lyfta misstag är inte att undkomma en DO anmälan, syftet är att stötta pojkar och flickor som blivit utsatta samt förändra förövares beteende.

BRISTER I ORGANISATIONEN

Inte följa lagen eller handlingsplanen

I detta fall följde inte skolan sin egen handlingsplan. Utöver det hade inte handlingsplanen blivit uppdaterad på flera år (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Säkerställ att det finns en tydlig och konkret handlingsplan som följs upp årligen och omarbetas vid behov. (På sidan 13 finns tips vad en handlingsplan mot sexuella trakasserier bör innehålla)
- Handlingsplanen måste förankras hos personal för att den ska användas och följas. Det är viktigt att alla är medvetna om att den finns, vilka steg och åtgärder som ska tas samt vem som har ansvar. Nyanställda ska få kunskap om handlingsplanen och arbetet kring denna i sin introduktion.
- Skollagen gäller! Skollagen och diskrimineringslagen fastslår vem som har ansvar och hur sexuella trakasserier ska hanteras.

Brist på gränser och konsekvenser för förövaren

Lärare och rektorer hade flera samtal med Harry men hans beteende besvarades inte med några negativa konsekvenser. Det är vanligt att pojkar som utsätter flickor för sexuella trakasserier i skolan blir kallade till rektorn, blir tillfälligt avstängda eller förflyttade till en annan klass. Detta ändrar dock sällan beteendet och i vissa fall ses snarare som en belöning och något man kan skryta om. Utan konsekvenser

för förövaren blir risken större för negativa konsekvenser för den utsatte (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Det är viktigt att tillrättavisningen leder till en positiv förändring. Det räcker inte med samtal eller tillfällig avstängning om problemet kvarstår.
- Gå till botten av problemet. Vad är det som orsakar att eleven utsätter andra? (På s. 25 finns tips hur skolan kan jobba med förövare)
- Koppla in vårdnadshavare och socialtjänst för samtal med kurator och rektor för att visa på allvaret i situationen. Det är viktigt att vårdnadshavare och skolan har en samsyn.

Trivialisering av problemet

Skolan menade att om Kate nu var så pass utsatt, varför gick hon inte till polisen? Varför kunde hon fortsätta sina studier och fortsätta gå till skolan? Dessutom ansåg de att det hon utsattes för var så pass oväsentligt att det inte gick att beskriva som sexuella trakasserier (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Lyssna alltid på flickan eller pojken som anmäler och ta anmälningen och erfarenheten på största allvar.
- Alla reagerar olika på sexuella trakasserier och kränkningar. Det finns ingen mall för hur en utsatt flicka eller pojke agerar. Var lyhörd och ha inga förutfattade meningar om hur ett offer bör agera.

Bristande översyn

Kate bad om extra översyn på en skolresa då hon var rädd för att utsättas. Trots att läraren lovade översyn av Harry trakasserade Harry Kate utanför toaletten. Skolan misslyckades att garantera Kates säkerhet och därför blev hon utsatt ytterligare en gång. Kates frihet att röra sig och även hennes möjlighet att ta del av utbildningen begränsades på grund av Harry. Detta oavsett om något faktiskt händer eller om hon bara oroar sig att något ska hända. I de flesta fall pågår trakasserier utan en vuxens översyn (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Skapa en trygg skolmiljö med närvarande lärare och personal
- Kartlägg otrygga miljöer på skolan och säkerställ att personal finns på plats. Fundera också på vilka tider vissa miljöer kan vara extra otrygga exempelvis entrén till skolan på morgonen eller vid toaletterna. (På s. 13 finns tips på kartläggningar)
- Skolan måste aktivt jobba med värdegrundsarbetet och säkerställa att all skolpersonal har kunskap om sexuella trakasserier samt känner ansvar för att det inte ska ske.

FÖRFLYTTNING AV ANSVAR

Individualisering

Det var många fler flickor än Kate som blev trakasserade men de varken anmälde eller markerade mot Harry. Kate ansågs därför vara överkänslig då hon var den enda som reagerade. Skolan lade fokus på henne som individ och ansåg att problemet snarare låg hos henne och att Harry bara var barnslig och omogen. Fokus låg på

individerna och inte samhällets och skolans struktur. Kates agerande granskades snarare än Harrys. Sexuella trakasserier är inte ett individproblem (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Sexuella trakasserier är en effekt av skolans kultur och ett ojämnt samhälle. Åtgärderna bör därför vara därefter.

Skylta på den utsatta

Kate rapporterade flera gånger och till olika personal men trakasserier fortsatte. Istället lades fokus på att Kate inte tog ansvar då hon t.ex. inte rapporterade händelserna till polisen. Hon blev också tillsagd att ta mer ansvar för situationen och protestera mer mot Harry. Det föreslogs bland annat att hon och flickorna skulle hålla ihop mer och inte skulle skratta åt Harrys skämt (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Den som är utsatt ska få hjälp och inte misstänkliggöras, det är viktigt att kommunicera detta så att flickor och pojkar som utsätts vågar prata med en vuxen och får professionellt stöd av exempelvis elevhälsan. (På s. 26 finns tips på hur skolan kan bryta tystnadskulturen kring sexuella trakasserier). Skolan har ansvar att åtgärda problemet, det ligger inte på offret.
- Insatser ska läggas på att förändra beteendet hos förövaren.

OKUNSKAP OM ATT SKOLAN PER DEFINITION INTE ÄR EN JÄMSTÄLLD PLATS

Skolan är liksom samhället en ojämnt plats. Normaliseringen av sexuella trakasserier sker på grund av organisatoriska brister och förskjutning av ansvar till individer och offer. Den våldtäkt- och pornografikultur som råder är också en del av normaliseringen. För att komma till bukt med problemet måste maktbalansen, ojämntighet, mellan pojkar och flickor och hur denna är kopplad till sexuella trakasserier tas i beaktning.

Acceptans av sexuella trakasserier i skolan

De andra tjejerna som blev utsatta för trakasserier brydde sig inte enligt personalen på skolan och därför ansågs det inte som ett problem. Sexuella trakasserier var således accepterat så länge de utsatta inte synbart påverkades. Det är vanligt att flickor vill undvika att bli sedda som offer eller riskera att bli utfrysade och väljer därför att inte säga ifrån. Sexuella trakasserier skapar en dålig studiemiljö och påverkar även de som inte är direkt utsatta (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Sexuella trakasserier ska alltid tas på största allvar när de upptäcks oavsett om den utsatta rapporterar eller ej
- Skolan måste visa nolltolerans mot sexuella trakasserier och jobba aktivt för att motverka dessa
- Skolan måste aktivt jobba med värdegrundsarbetet i samråd med elevorganisationen och eleverna

Ignorering av genus och sexualitet

Harry ursäktades som barnslig och att han inte förstod hur hans beteende påverkade Kate negativt. Det spekulerades också i att Harrys beteende var ett uttryck för att han hade svårt att få tjejer. Skolpersonalen skulle ha sett Harrys agerande som ett uttryck för en struktur där pojkar och män utövar makt och kontroll över flickor och kvinnor. Harry blev infantiliserad medan Kate såg som en vuxen som själv skulle ta ansvar fast att hon befann sig i en underordnad position (Gillander Gådin & Stein, 2017).

TIPS TILL DIG:

- Skolpersonal och rektor måste ha kunskap om det ojämställda samhället och de maktstrukturer som existerar mellan könen
- Kunskap om ojämställda maktstrukturer måste vara en obligatorisk del av sex- och samlevnadsundervisningen

Hur olika maktordningar samverkar

”Alltid kön men inte bara kön”

Vad är jämställdhetsintegrering?

Jämställdhetsintegrering är riksdagens beslutade metod för att arbeta för jämställdhet. Detta innebär att ett jämställdhetsperspektiv integreras i hela verksamheten, allt från beslut, planering till utförande. Metoden används för att kunna synliggöra, följa upp och åtgärda ojämställdhet och skilda villkor för flickor och pojkar. (Arbetsmarknadsdepartementet, 2015)

För att förstå hur och varför sexuella trakasserier kommer till uttryck och vilka insatser som krävs behövs ett maktperspektiv. Det gör det möjligt att sätta in rätt insatser mot rätt målgrupp för att förebygga och hantera sexuella trakasserier som uppstår. På s. 9 nämns DO-fallet där skolan ursäktade Harrys sexuella trakasserier av Kate som barnsligt och Harry blev infantiliserad. Skolpersonalen missade att se Harrys beteende som ett uttryck för en struktur där pojkar och män utövar makt och kontroll över flickor och kvinnor. Detta ledde till en normalisering av sexuella trakasserier.

Ibland kan det vara flera maktordningar som samspelar och förstärker utsattheten och ojämställdheten.

- Exempel, kvinnor och flickor med funktionsnedsättning

Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning avsexualiseras och tas inte alltid på allvar när de vittnar om sexuella trakasserier. Vittnesmål från #MeToo-uppropet och #slutvillkorat visar exempelvis att många inte vågat säga ifrån för rädsla att inte få tolkhjälp eller bli lämnade på en toalett eller ett okänt ställe.

Flickor med intellektuell funktionsnedsättning som lever i en hederskontext är också en särskilt utsatt grupp. Dessa flickor löper stor risk att bli bortgifta av sina vårdnadshavare genom så kallade vilseledande äktenskap. Det är en sårbar och svårupptäckt målgrupp som ofta är i en beroendeställning till den/de som utövar våldet. För mer information och handledning kring denna grupp gå in på www.tris.se sök på ”Gömd & Glömd”.

Förebyggande arbete

På **skolverkets hemsida** finns ett webbverktyg för att hjälpa att analysera hur bra koll din skola har på arbetet mot sexuella trakasserier. Det finns även stödmaterial. Läs mer på www.skolverket.se sök på "Koll på arbetet mot sexuella trakasserier".

Handlingsplan checklista

I arbetet mot sexuella trakasserier är en handlingsplan dels ett krav dels ett viktigt verktyg. Det kan vara bra att se över nuvarande handlingsplan och uppdatera vid behov. Bjud gärna in pojkar och flickor att dela med sig av sina tankar. Säkerställ också att handlingsplanen är förankrad hos all personal och att nyanställda och vikarier får vetskap om den.

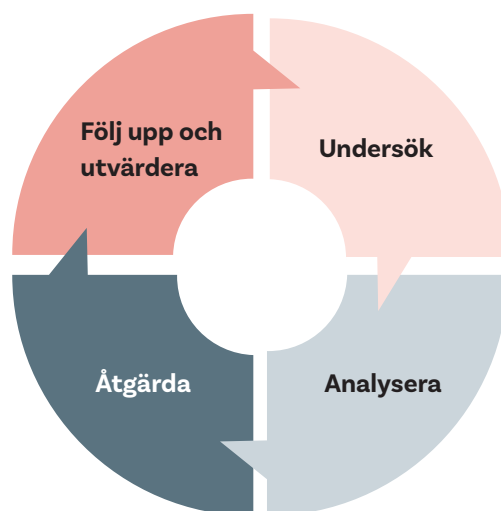
CHECKLISTA, VIKTIGA SAKER ATT SE ÖVER OCH TÄNKA PÅ:

- Finns det en definition om vad sexuella trakasserier är samt exempel på dessa?
- Står det tydligt vem som har ansvar?
- Står det tydligt vad som behövs göras?
- Hur involveras eventuellt vårdnadshavare?
- Ska alternativ misstanke om brott anmälas till polis och/eller socialtjänst?
- Hur ska dokumentationen föras?
- Vilket stöd finns för den utsatta?
- Vilka insatser görs mot den som utsatt någon?
- Finns det påminnelse om tystnadsplikten, hur den fungerar och när den inte gäller?
- Hur sker uppföljning?
- Gäller det en anställd på skolan? Vad gäller då?

På DO:s hemsida finns mer information kring lagstiftning, skolans ansvar samt riktlinjer mot sexuella trakasserier. För mer information gå in på www.do.se

Kartläggning sexuella trakasserier

Skolor ska enligt diskrimineringslagen arbeta aktivt med att förebygga diskriminering som sexuella trakasserier. Detta ska ske i ordningen undersök, analysera, åtgärda, följa upp och utvärdera. Kom ihåg att dokumentera alla steg.

Det finns olika metoder och tips på arbetet kring hur en kartläggning kan gå till. Här presenteras två olika metoder som kan göras separat eller tillsammans. Det är bra om elevhälsan, lärare, rektor, flickor och pojkar involveras i arbetet och får ta del av resultatet.

HUSMODELLEN

Husmodellen kan användas på många olika sätt för att kartlägga olika typer av diskriminering och trakasserier. Det är en effektiv metod för att få svar på frågorna var flickor och pojkar känner sig trygga vs otrygga. Metoden går ut på att en förenklad karta används över skolområdet. (Diskrimineringsombudsmannen, 2010) Tänk på att även inkludera andra ställen där flickor och pojkar "befinner" sig och kan vara utsatta så som internet eller via sms. Kartan kan användas för att diskutera och kartlägga vilka ställen på skolområdet där det finns särskild risk för sexuella trakasserier. Fundera även på tidpunkten, när flickor och pojkar kan utsättas för sexuella trakasserier. Nedan presenteras två sätt som husmodellen kan användas på.

Grupp-metoden

- Ett sätt att använda metoden är att ta fram en karta över skolområdet (se förslag på bild). Sätt upp den på en vägg. Rödmarkerat område (på denna bild rosa) betyder att man känner sig otrygg, är rädd för att bli utsatt för sexuella trakasserier eller har redan utsatts. De grönmarkerade områdena (på denna bild gråa) innebär att man känner sig trygg.
- Pojkar kan använda exempelvis lila post-its och flickor gula. Låt eleverna placera ut sina post-its. Det är viktigt att det finns skärmar eller liknande så att detta kan göras anonymt.
- När alla pojkar och flickor kryssat i på kartan går det att analysera vilka platser som kan vara extra otrygga och var insatser behöver sättas in. Exempel: killar känner sig utsatta i omklädningsrummet på idrotten. Hur kan skolan säkerställa att alla kan byta om och inte behöva bli utsatta för sexuella trakasserier? Tjejer kan känna att det är i korridoren de blir tafsade på. Hur kan skolan säkerställa att det alltid finns en vuxens närvaro?
- Diskutera med pojkarna och flickorna. Analysera resultatet ihop och kom med konkreta förslag och lösningar. Viktigt att berätta hur skolan arbetar vidare och vem som har ansvar att implementera åtgärderna.
- Passa också på att diskutera frågor som rör jämställdhet, sex och våld i bredare bemärkelse i samband med kartläggningen.

Individ-metoden

- Ett annat sätt är att skriva ut ett exemplar var av kartan till alla flickor och pojkar i klassen (se förslag på bild). Röd markerat område (på denna bild rosa) betyder att man känner sig otrygg, är rädd för att bli utsatt för sexuella trakasserier eller har redan utsatts. De grönmarkerade områdena (på denna bild gråa) innebär att man känner sig trygg.
- De får sedan själva sitta ned anonymt och markera.
- Samla in alla kartor och sammanställ på en karta. Redovisa och presentera resultatet för klassen.
- Analysera resultatet ihop och kom med konkreta förslag och lösningar. Viktigt att berätta hur skolan arbetar vidare och vem som har ansvar att implementera åtgärderna.

- Passa också på att diskutera frågor som rör jämställdhet, sex och våld i bredare bemärkelse i samband med kartläggningen.

FRÅGOR:

- Var känner du dig trygg?
- Var känner du dig otrygg?
- Var är du orolig för att bli utsatt för sexuella trakasserier? (Skriv gärna ut en definition på sexuella trakasserier och olika konkreta exempel. Se mer på sidan 7)
- Var har du blivit utsatt för sexuella trakasserier, kränkningar och våld?
- Var har du bevittnat sexuella trakasserier, kränkningar och våld?

Kom ihåg!: återkoppla alltid till eleverna om resultatet, föreslagna åtgärder och fråga om de har förslag på vad skolan borde göra.

EXTRA: En ytterligare dimension kan vara att ta med tidsaspekten det vill säga vilken tid på dagen de känner sig otrygga på en viss plats. På post-it lapparna kan flickorna och pojkarna skriva ned andra anteckningar de vill framföra.

Husmodellen skolan

Korridor	Toalett	Matsal	Aula	Kafé	Skåp
Omklädningsrum idrott (uppdelad pojkar & flickor)	Skolgård	Entré	Cykelställ	Gympasal	Simhall
Internet	Mobil/SMS	Idrott och hälsa	Språk	NO	SO
Data/IT	Svenska	Matematik	Bild	Musik	Sex och samlevnad
Temadagar	Friluftsdagar	Skolresor	Personalrum	Ledning/Expedition	Elevvård
Skolsköterska/kurator	Studie- och yrkesvägledning	Utvecklings-samtal/IUP	PRAO		

Detta visar förslag på en förenklad karta över skolan och skolområdet som kan användas i kartläggning av sexuella trakasserier.

ENKÄTER

Enkäter är en annan metod för att kartlägga sexuella trakasserier. För att kunna göra korrekta analyser och för att satsningarna ska vara träffsäkra så bör enkäten vara uppdelad på kön. Detta är en nödvändig analyskategori för att kunna synliggöra, följa upp och åtgärda ojämställdhet och skilda villkor för flickor och pojkar. I enkäten går det att komplettera med fråga om könsidentitet för att fånga upp de elever som kan identifiera sig som trans, icke-binär eller har någon annan identitet.

Genom att dela upp på kön och könsidentitet går det att analysera hur villkoren skiljer sig vilket är viktigt för att kunna sätta in rätt insatser och för att komma till bukt med problemet. Kön och könsidentitet är två olika diskrimineringsgrunder och det kan vara olika insatser som krävs.

I enkäten bör ingå var pojkarna och flickorna känner sig trygga och otrygga. Det är också viktigt att frågorna är tydliga och gärna innehåller exempel för förtydligande. Att fråga *"har du någon gång blivit utsatt för sexuella trakasserier i skolan?"* är en för otydlig fråga och många unga vet inte definitionen av sexuella trakasserier. Det är bättre att skriva mer konkreta frågor med exempel, så som:

- Har du någon gång blivit kallad för bög, hora, fitta, kuk eller liknande på ett nedsettande sätt?
- Har någon dragit i/av dina kläder på ett sexuellt vis (t.ex. dragit i bh-band, kalsonger eller kjol)?
- Har du fått skickat eller blivit visad sexuella bilder, filmer eller meddelanden (t.ex. snoppbilder/dickpics, porr eller sexuella inviter)?
- Har någon tvingat dig till en sexuell handling mot din vilja?
- Har du tvingat någon till en sexuell handling mot han eller hennes vilja?
- Har du någon gång dragit i/av andras kläder på ett sexuellt vis (t.ex. dragit i bh-band, kalsonger eller kjol)?
- Har du skickat eller visat sexuella bilder, filmer eller meddelanden (t.ex. snoppbilder/dickpics, porr eller sexuella inviter)?
- Har du någon gång kallat någon för bög, hora, fitta, kuk eller liknande på ett nedsettande sätt?

I kartläggningen är det viktigt att involvera eleverna och förklara tydligt vad syftet med den är. Ett tips är att bjuda in till fördjupande möten där flickorna och pojkarna kan utveckla sina tankar och erfarenheter.

Backa initiativet

Backa initiativet är en kunskapsplattform som tagits fram av Make Equal på uppdrag av Sveriges Elevkårer, Sveriges Elevråd, Lärarförbundet Skolledare och Sveriges Skolledarförbund. På hemsidan finns olika verktyg för kartläggning samt webbutbildning som kan stötta i arbetet mot sexuella trakasserier. För mer information läs på hemsidan www.backa.org

Friends

Friends har tagit fram ett kartläggningsverktyg för sexuella trakasserier i form av en webbenkät och erbjuder även analys, dialogträff och personalutbildning. Under träffen får skolan hjälp att analysera resultatet och lägga upp en strategi. För mer information och villkor läs på hemsidan www.friends.se

Sex- och samlevnadsundervisningen

Sex- och samlevnadsundervisningen är en viktig del i det förebyggande arbetet mot sexuella trakasserier samt pojkar och mäns våld mot flickor och kvinnor.

CHECKLISTA FÖR FORM FÖR EN MODERNISERAD

SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNING:

- Uppdelade grupper
- Påminn om elevhälsans tystnadsplikt
- Temadagar
- Frågelåda
- Elevbestämmande
- Markera mot sexuella trakasserier
- Att göra jämställdhet

Uppdelade grupper

Erbjud könsseparatistiska rum för de elevgrupper som vill/behöver ha det. Det är viktigt att undervisningen sker under trygga former och att alla känner att det vågar ställa frågor. Det måste exempelvis finnas utrymme för flickor att ställa frågor om sina kroppar, berätta om eventuellt våldsutsatthet och prata om hur det är att vara tjej.

Tystnadsplikt

I samband med sex- och samlevnadsundervisningen påminn eleverna att elevhälsan har tystnadsplikt. Var tydlig med att ni finns där för att hjälpa och att lyssna. Det är bra att också nämna att elevhälsan måste göra orosanmälan vid misstanke att det förekommer våld inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Berätta också att det finns stöd på exempelvis tjej- och ungdomsjourer och ungdomsmottagningen. Följ alltid upp om någon berättat om våldsutsatthet eller om du har annan oro.

Temadagar

Temadagar kring sex- och samlevnad kan vara ett bra tillfälle för elevhälsan att involveras mer i undervisningen. Det är också ett bra tillfälle att ha bred samverkan mellan skolans personal som lärare och elevhälsan med externa aktörer som polis, socialtjänst och kvinno-, tjej- eller ungdomsjour. På sidan 33 finner du en checklista vid inhyrning av externa föreläsare och experter för sex- och samlevnadsundervisningen.

Elevbestämmande

För att undervisningen ska bli så givande som möjligt måste flickor och pojkar få vara med och påverka. Fråga hur de själva skulle vilja att undervisningen ska vara utformad exempelvis mindre grupper och om det är något specifikt innehåll de efterfrågar. Frågelådan är en användbar metod för att låta flickor och pojkar ställa frågor som kan kännas obekväma eller pinsamma. Det gör också att undervisningen anpassas efter flickorna och pojkarnas önsknings och kunskap.

Markera mot sexuella trakasserier

Sex- och samlevnadsundervisningen tar inte slut i klassrummet eller efter den planerade temadagen. För att motverka sexuella trakasserier och att undervisningen ska få en förebyggande effekt måste skolpersonal alltid säga ifrån och markera

mot trakasserande beteende. Om en elev skriker ”hora” i korridoren, tafsar någon på rumpan på skolidrotten eller drar ett sexistiskt skämt måste vuxna säga ifrån, oavsett om det gäller ”dina egna elever” eller inte. Stötta varandra i personalgruppen i hur och när ni agerar så att ni gör lika. Ett sådant beteende måste få konsekvenser.

Att göra jämställdhet

Jämställdhet är en norm och en kultur. Det är viktigt att skolan har ett samlat brett arbete för att främja en jämställd norm på skolan, i undervisningen, i korridoren och bland lärare.

CHECKLISTA INNEHÅLL FÖR EN MODERNISERAD SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNING:

- Porrkritiska samtal
- Samtal och diskussion om samtycke
- Samtal om hedersrelaterat våld och förtryck
- Diskutera olika myter

PORRKRITISKA SAMTAL

Många kan få upp bilden av så kallade herrtidningar gömda i skogen när de tänker på porr. Men så ser inte pornografin ut idag. Det är en av de största industrierna i världen, det finns tillgängligt gratis dygnet runt med bara några få klick bort. Uppskattningsvis är omkring 30 procent av all internettrafik kopplad till pornografi (Talita, 2018).

Förutom att pornografin har flyttats till internet har den mest vanliga dvs mainstreampornografin blivit allt grövre, mer våldsamt och innehåller förnedrande inslag riktat mot kvinnor. Det finns studier som visar att ca 90 procent av mainstreamporren innehåller fysisk aggression och omkring hälften verbala aggressioner. Pornografi är filmad prostitution som i de allra flesta fall innehåller grovt våld och är en del av mäns våld mot kvinnor (Talita, 2018).

De flesta barn kommer i kontakt med porr i väldigt ung ålder. Pojkars genomsnittsålder är runt 11 år och för flickor 13 år (Mattebo, 2014). För många blir det den första sex- och samlevnadsundervisningen. Studier visar också att ungdomar vill prata om pornografi och det de har sett. Att hålla porrkritiska samtal handlar inte om att skambelägga de flickor och pojkar som eventuellt konsumerar pornografi. Det är för att ge dem kunskap och verktyg för att diskutera vad industrin faktiskt innebär, hur konsumtion påverkar deras liv och hur den motverkar jämställdhet samt förstärker stereotypa normer för flickor och pojkar. Det är viktigt att vuxen världen vågar ta dessa samtal på ett stöttande sätt.

Reality Check

Talita är en ideell organisation som hjälper personer ut ur prostitution, människohandel för sexuella ändamål och pornografi. De har tagit fram materialet Reality Check som finns för att underlätta att ha kritiska samtal om porr och de skadeverkningar porr har. I materialet finns handledning och också tips på lektionsupplägg. För mer information gå in på hemsidan www.reality-check.nu

10 punkter från forskningen om porr och porrindustrin

Unizon har tagit fram materialet 10 punkter från forskningen om porr och porrindustrin där de baserat i forskningen tar upp vad forskningen visar kring porrkonsum-

tion och industrin. Det finns även möjlighet att ta del av filmen Pornland (Gail Dines) som tar upp porrens utveckling, dess skadeverkningar och hur industrin ser ut idag. Du kan läsa mer på www.unizon.se sök på

”10 sammanfattande punkter från forskningen om porr och porrindustrin”
och ”pornland”.

Kunskapsmedia har även tagit fram en filmhandledning till pornland. Du hittar den på www.kunskapsmedia.se sök ”pornland”.

Porrfri barndom

Porrfri barndom driver på att alla skolor ska installera porrfiler för att begränsa möjligheten för barn att exponeras och utsättas för porr på skolans internet. De har även tagit fram material för att ta porrsnacket. Läs mer på www.porrfribarndom.se Där kan du även ladda ned ett färdigskrivet brev adresserat mot rektor och ansvariga i kommunen om att införa porrfiler.

SAMTAL OCH DISKUSSION KRING SAMTYCKE

En stor utbreddhet av sexuella trakasserier och våld gör att det blir ännu viktigare i skolan att ta upp samtycke och vad det innebär.

Vad säger lagen?

Den 1 juli 2018 trädde ändringar i sexualbrottslagstiftningen in och den så kallade samtyckeslagen började gälla i Sverige. Samtycke baseras på frivillighet. Det innebär att alla sexuella handlingar ska vara frivilliga. Begreppet oaksamhet omfattas också av lagen och innebär att bedömningen grundas på om gärningsmannen borde ha förstått att den andra inte deltog frivilligt.

VIKTIGA SAKER ATT DISKUTERA NÄR DET KOMMER TILL SAMTYCKE:

- Hur visas samtycke? Kroppsliga signaler och verbalt?
 - Hur visar jag? Hur visar någon annan?
- När kan man inte samtycka?
 - Befinna sig i missbruk
 - Leva i en hederskontext
 - Vara utsatt i prostitution
- Vad kan man inte samtycka till?
 - Våld
 - Förnedring

Fatta har tagit fram material och övningar kring att prata om samtycke anpassat för skolan. Ta del av det på: www.samtyckeskultur.nu

DISKUTERA OLIKA MYTER OCH FÖRVÄNTNINGAR

Bland flickor och pojkar kan det florerat olika myter dels kring biologi dels kring förväntningar kring sex och relationer. Om dessa myter inte tas upp och förklaras finns det stor risk att pojkarna och flickorna har missuppfattningar om vad som är fakta och vad som är myt. Du kan exempelvis ta upp myten om mödomshinnan och att alla flickor blöder första gången de har sex. Detta kan öppna upp för vidare diskussion och förståelse för sin egen och andras kroppar.

Många flickor och pojkar kan känna press och stress att gå med på olika sexu-

ella handlingar kanske framför allt med någon man verkligen gillar. Porrkonsumtion kan medföra att killar och tjejer har olika förväntningar på sex och vad det innebär. Exempelvis vittnar många tjej- och ungdomsjourer att de får in frågor som; måste man ha strypsex? Förväntningar kan leda till att tjejer tror att de måste gå med på allt från analsex, oralsex till strypsex. Likaså kan killar uppfatta från pornografin att detta är något alla gör och vill. Det är viktigt att ha diskussioner om att samtycke innebär att man aldrig behöver gå med på någonting man inte vill.

Machofabriken

Machofabriken är ett metodmaterial framtaget av MÄN och Unizon med syfte att ge verktyg för att arbeta förebyggande mot våld och ökad jämställdhet. Det fokuserar på hur sociala normer kring maskulinitet kan ifrågasättas och förändras. Fokus ligger på normer för manlighet och hur de påverkar oss alla. Filmerna och övningarna erbjuder verktyg att utforska och reflektera kring förväntningar, attityder och begränsningar utifrån destruktiva könsroller.

Läs mer och ta del av materialet på www.machofabriken.se

Flickor och pojkar som lever i en hederskontext

Skolverket har tagit fram ett stödmaterial i skolans arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Du hittar den på www.skolverket.se sök på "Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter"

Länsstyrelsen i Östergötland har det övergripande nationella ansvaret för hedersrelaterat våld och förtryck. På deras hemsida finns stöd, utbildning och tips på olika organisationer du kan kontakta. Läs mer på: www.hedersfortryck.se

Vad menas med hedersrelaterat våld och förtryck?

Hedersrelaterat våld och förtryck handlar om att upprätthålla en grupps heder genom att begränsa och kontrollera främst flickor och kvinnors frihet och levnadsutrymme. En grupp kan exempelvis vara en släkt, grannar i ett bostadsområde eller andra nätverk. Det kan handla om allt från så kallad vardagsheder, exempelvis att inte få välja vilka kläder man ska på sig eller vem man får umgås med till grovt våld och könsstympling. Hederssystemet består av en komplicerad makthierarki där flickor och kvinnor befinner sig längst ned. Maktordningen är dock inte statisk utan kan rubbas av en bättre etablering i samhället (Gömd & Glömd, 2014).

En särskilt utsatt grupp när det kommer till sexuella trakasserier är flickor och pojkar som lever i en hederskontext. Många av dessa unga är rädda för konsekvenserna av att berätta och vågar inte berätta det de utsatts för. Detta medför en dubbel utsatthet. Exempel är när pojkvänner eller ex-pojkvänner tvingar flickan (som har oskuldskrav på sig hemifrån) att gå med på olika sexuella övergrepp för att han inte ska berätta för hennes familj.

Skolan bör aktivt jobba mot all form av hedersrelaterat våld och förtryck. Arbetet ska grundas i barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna. Det är av yttersta vikt att i arbetet skapa trygghet och förtroende mellan personal på skolan och eleverna. Det är klokt att upprepa om och förklara vad sekretess är och vad det innebär. Varje flicka och pojke ska kunna hitta en vuxen på skolan hen kan vända sig till oavsett om det är en mentor, skolsköterska, rektor eller fritidsledare.

Det är också viktigt att ta hänsyn till flickans eller pojakens sexuella läggning och

könsidentitet eftersom homo-, bi- och transsexualitet kan innebära att hedersproblematiken förstärks ytterligare. (Länsstyrelsen Östergötland, 2019)

Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram stödmaterial för hur skolan kan arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck och med skolans värdegrund som verktyg. Gå in på www.lansstyrelsen.se och sök på "Mognad och livsutrymme".

VARDAGSHEDER

Det är viktigt att komma ihåg att hedersförtryck kan ta uttryck på olika sätt där mord är den grävsta formen. Men det kan också ta sig i uttryck i vardagen där flickor och pojkar kontrolleras och utsätts för kränkningar på olika sätt. Det kan handla om allt ifrån normer kring oskuldhet, vem man får umgås med till att man inte får delta på exempelvis skolidrotten.

NÅGRA EXEMPEL PÅ VARDAGSHEDER:

- Att inte få klä sig som man vill
- Att inte själv få bestämma över sin sexualitet
- Att inte få bestämma själv vem man ska gifta sig med
- Att vara kontrollerad och ständigt övervakad
- Att ha krav hemifrån som gör att man inte får delta i samhället exempelvis delta i viss undervisning eller fritidsaktivitet
- Att inte få umgås med vem man vill

Det är viktigt att skolan för en dialog med alla pojkar och flickor om deras mänskliga rättigheter, integritet och allas frihet. Organisationen TRIS har tagit fram en film "10 minuter av frihet" och diskussionsfrågor som kan öppna upp för samtal och diskussion. Du hittar den på www.tris.se sök på "10 minuter av frihet".

STRATEGIER

Både flickor och pojkar drabbas av hedersnormer och riskerar att utsättas för våld om de skulle bryta mot familjens normer och förväntningar. Men det är flickors livsutrymme som i allt större utsträckning begränsas på grund av de starka patriarkala krafterna. Dessa flickor tilltar olika strategier för att försöka få större utrymme. Mariet Ghadimi (2001) har beskrivit dessa som anpassningsstrategi, motståndsstrategi och frigörelsestrategi. Att få en förståelse för dessa strategier kan underlätta att förståelsen av var i processen flickan befinner sig. Detta är inte en rak process utan den kan gå åt olika håll. Vilken/vilka strategier som används beror också på hur starkt förtrycket är. Det är viktigt att flickan får stöd från samhället.

Anpassningsstrategi: är den vanligaste strategin. För att kunna skaffa sig ett handlingsutrymme anpassar man sig på många sätt till de patriarkala normerna. Exempel: en tjej skyndar sig hem för att hinna göra alla sina hushållssysslor och då ha tid över att studera vilket är det hon vill göra.

Motståndsstrategi: är en mindre vanlig strategi. Flickan bryter då medvetet mot underordningen. Exempel: flickan lever ett "dubbelliv" där hon går hemifrån, byter kläder på väg till skolan samt innan hon går hem byter om.

Frigörelsestrategi: liknar motståndsstrategin men är oftast mindre medvetet. Exempel: en flicka har en pojkvän som inte skulle accepteras av hennes familj, hon orkar inte gå emot sin familj utan väljer då att studera på annan ort för att kunna vara med honom.

Tjeers rätt i samhället, TRIS

TRIS är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell förening som aktivt arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck. TRIS möter unga kvinnor och även män som utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck och våld. TRIS har även särskild kompetens i att möta ungdomar som har en intellektuell funktionsnedsättning och som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. De erbjuder även utbildning, handledning och metodstöd. Läs mer på: www.tris.se

Varken Hora eller Kuvad, VHEK

VHEK är en avdelning av den internationella organisationen, Ni Putes Ni Soumises, som bildades i Paris 2003. VHEK är en feministisk och antirasistisk gräsrotsrörelse med flera lokalföreningar. De är vana att föreläsa och hålla workshops om hedersförtryck, intolerans, sexuella trakasserier, respekt och jämställdhet. Läs mer på: www.vhek.se

Kvinnors rätt

Kvinnors rätt jobbar för att motarbeta kulturellt och sexuellt förtryck av kvinnor och ungdomar. Det gör de bland annat genom socialt stödarbete, opinionsbildning och påtryckningar gentemot myndigheter och politiska församlingar. De har även jourtelefon och ordförande Maria Rashidi är van att föreläsa om hedersrelaterat våld och förtryck. Läs mer på: www.kvinnorsratt.se

Tvångsäktenskap, barnäktenskap och bortgifte

VAD SÄGER LAGEN?

I svensk lagstiftning får man inte ingå äktenskap om man är under 18 år. Riksdagen har också skärpt lagstiftningen som innebär ett förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap. Det är olagligt att genom tvång eller att utnyttja någons utsatthet förmå den person att ingå äktenskap eller liknande förbindelse enligt 4 kap brottsbalken. Det är även olagligt att lura någon att resa utomlands i syfte att hon eller han ska giftas bort, så kallad tvångsäktenskapsresa.

Vid misstanke

Om du misstänker att någon kommer bli bortgift ska du kontakta polis och socialtjänst. Homo- och bisexuella personer samt transpersoner löper en särskilt hög risk för att giftas bort mot sin vilja, eftersom det ses som ett sätt att kontrollera och förhindra att de lever ut sin sexualitet eller könsidentitet (Jämställdhetsmyndigheten, 2019).

Samtalsguide, GAPF

Glöm Aldrig Pela och Fadime, Gapf har tillsammans med Länsstyrelsen i Östergötland tagit fram en handbok för elevhälsan. Den ger råd kring hur du kan prata med ungdomar som befinner sig i en hederskontext och riskerar att bli bortgifta. Du hittar guiden på www.gapf.se sök på ”Berätta inte för någon om vårt samtal!”

Undervisningsmaterial, kärleken är fri

Inom projektet *Kärleken är fri* har bland annat utbildningsmaterial tagits fram för skolpersonal. Detta går att använda in undervisningen och tar upp bland annat olika normer kring äktenskap. Gå in på www.dinarattigheter.se och sök på ”Äktenskapsnormer och lagstiftning”.

Könsstympling

Könsstympling skiljer sig från hedersrelaterat våld och förtryck i den bemärkelsen att det rör sig om en annan drivkraft än hämnd. Socialstyrelsen gjorde 2015 en kartläggning där runt 38 000 kvinnor och flickor uppskattas vara könsstympte varav 7 000 under 18 år.

Du har en viktig roll i att identifiera flickor som har eller riskerar att bli könsstympte samt jobba inriktat mot dessa familjer. Kom ihåg att dokumentera allt om du stöter på en flicka som befinner sig i riskzonen.

VAD SÄGER LAGEN?

Kvinnlig könsstympling är enligt svensk lagstiftning (1982:316) förbjudet i alla former. Detta gäller även om den utsatte samtyckt.

IDENTIFIERA FLICKOR SOM LÖPER RISK ATT BLI KÖNSSTYMPADE:

- Har familjen bakgrund i ett land där könsstympling förekommer?
- Har mamman eller syster utsatts för könsstympling?
- Är vårdnadshavare positiva eller ambivalenta till begreppet?

FLICKOR SOM ANSES VARA I RISKGRUPPEN, IDENTIFIERA TECKEN PÅ RISK ATT HON KOMMER UTSÄTTAS:

- Berättar flickan/familjen att de ska åka utomlands?
- Berättar flickan/familjen att flickan ska firas på något sätt?

En orosanmälan ska alltid göras till socialtjänsten om det finns indikation på att flickan löper risk att utsättas eller att hon har könsstympats efter att familjen kom till Sverige. (Rikshandboken BHV, 2018)

TECKEN PÅ ATT KÖNSSTYMPNING REDAN SKETT:

- Lång frånvaro eller upprepad frånvaro från skolan.
 - Flickan ber om hjälp och stöd men berättar inte vad det handlar om på grund av skamkänslor eller rädsla.
 - Beteendeförändringar t.ex. depression eller tillbakadragenhet efter en långvarig frånvaro från klassrummet
 - Menstruations- eller urineringsproblem
 - Motvillighet mot en normal medicinsk undersökning
 - Mer tystlåten, stillsam, svår att få kontakt med
 - Koncentrations- och minnessvårigheter samt uppmärksamhetsproblem
- (Länsstyrelsen Östergötland, 2019)

I *Rikshandboken* kan du få mer tips kring samtal, mer information om komplikationerna med könsstympling. Du kan även skriva ut ett intyg med risker för könsstympling som kan ges till vårdnadshavare och liknande. Gå in på www.rikshandboken-bhv.se sök på "könsstympling av flickor".

I Västra Götalandsregionen har informationsblad tagit fram på olika språk (svenska, arabiska, engelska, somaliska). Du når dessa på: www.narhalsan.se sök på "informationsblad om kvinnlig könsstympling".

Webbutbildning

Socialstyrelsen har i samråd med Länsstyrelsen i Östergötland, Sveriges Kommuner och Landsting, Svensk förening för Obstetrik och Gynekologi (SFOG) och Svenska Barnmorskeförbundet tagit fram en webbutbildning. Du hittar den på www.utbildning.socialstyrelsen.se under kurskataloger, "könsstympning av kvinnor och flickor".

Socialstyrelsen har även en handledning för samtal som du når på www.socialstyrelsen.se sök på "om könsstympning av flickor och kvinnor"

Riksföreningen stoppa kvinnlig könsstympning, RISK

RISK är en ideell, politiskt och religiöst obunden organisation som arbetar för att få ett stopp på sedvänjan kvinnlig könsstympning. De erbjuder utbildning i ämnet och har olika lokalgrupper. På deras hemsida kan du ta del av deras broschyr "Att möta kvinnlig könsstympning". Läs mer på: <http://www.f-risk.org>

Ingripa mot förövare

LAGAR

Vad rör det?	Vilken lag/lagar gäller?	Mer i guiden på sidan
Sexuella trakasserier	Diskrimineringslagen (2008:567) 6 kap. 10 § Skollag (2010:800)	7
Sexuella övergrepp	6 kap. brottsbalken (1962:700)	8
Könsstympning	Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor	23
Tvångsgifte och bortgifte	4 kap. brottsbalken (1962:700)	22
Samtycke	6 kap. brottsbalken (1962:700)	19
Orosanmälan	14 kap 1 § Socialtjänstlagen	25

LÄRARE SOM UTSÄTTER ELEVER

På vissa skolor finns det tyvärr lärare eller annan personal som utsätter flickor och pojkar för sexuella trakasserier. Det råder en maktobalans mellan lärare och elev som aldrig kan bortses från. Det är helt oacceptabelt och skolan ska aldrig stå bakom en sådan lärare utan måste vidta alla åtgärder för att stötta eleven. Möter du en flicka eller pojke som utsatts för sexuella kränkningar och trakasserier av en lärare, kontakta rektor samt anmäl till diskrimineringsombudsmannen. Beroende på vad som skett ska det även anmälas till polisen. Om en lärare görs sig skyldig till sexuella trakasserier av en elev kan det vara skäl för arbetsrättsliga åtgärder som uppsägning eller avsked.

POLISANMÄLAN OCH OROSANMÄLAN

Som nämns på sidan 8 kan vissa sexuella trakasserier vara brottsliga enligt brottsbalken t.ex. att skicka dickpics. Skolan måste i varje enskilt fall bedöma om en polisanmälan ska göras. En orosanmälan till socialtjänsten ska alltid anmälas om du befarar att ett barn far illa.

Om en händelse är polisanmäld och det pågår en brottsutredning eller om skolan har gjort en orosanmälan till socialtjänsten har skolan fortfarande skyldighet att utreda och åtgärda sexuella trakasserier. Det är även viktigt att återkoppla ärendet.

På www.orosanmalan.se finns en standardblankett du kan använda till orosanmälan.

STÖD FÖR POJKAR OCH FLICKOR SOM UTSÄTTER ANDRA

Fallet med "Harry" och "Kate" som tas upp på sidan 9 visar också på hur viktigt det är att göra insatser mot förövaren. Det måste finnas gränser och konsekvenser av beteendet. Gå till botten med problemet och red ut varför denna elev agerar som han eller hon gör. Det finns en risk att personen fortsätter utsätta andra om inga insatser sätts in. Det är alltid viktigt att följa upp ärendet.

Kom ihåg att i vissa fall kan det finnas anledning att kontakta BUP, vårdcentralen eller socialtjänsten.

Skolkurator

Se till att också den som är förövaren får prata med en vuxen exempelvis skolkuratorn. Säkerställ att eleven förstår att det han eller hon gjort är oacceptabelt. Gå djupare in på varför det har skett. Gör upp en plan att jobba med eventuella problem som dykt upp samt diskutera hur ni tillsammans ska jobba framåt för att säkerställa att det aldrig händer igen.

1000möjligheter

1000 Möjligheter arbetar förebyggande och stödjande med barn och unga som målgrupp och utifrån en förståelse av makt, genus och våld. De har stor erfarenhet och bred kompetens när det gäller att möta våld i ungas nära relationer och unga i prostitution och människohandel. De driver bland annat ungarelationer.se som både personer som utsätter andra och den som är utsatt kan vända sig till. Det går att vara anonym och de volontärer som bemannar chatten är vana vid och har lång erfarenhet av att möta unga i utsatta situationer.

Läs mer på: www.ungarelationer.se och www.1000mojligheter.se

MÄN

MÄN är en ideell, feministisk organisation som arbetar med att engagera män mot mäns våld mot kvinnor. De arbetar bland annat med att förändra destruktiva normer kring maskulinitet. Mentors in Violence Prevention, MVP är en manualbaserad lektionsserie för skolan med mål att stoppa och förebygga killar och mäns våld. MÄN har utvecklat och anpassat MVP för en svensk kontext. MÄN driver även killfragor.se som är ett stöd för killar som utsätter andra för våld och övergrepp. Sidan riktar sig också mot killar som blivit utsatta. Det går att chatta anonymt.

Läs mer på: www.mfj.se och www.killfragor.se

Vård och stöd till de som utsätts

Bryt tystnadskulturen

#MeToo hösten 2017 visade tydligt att det råder tystnadskultur när det kommer till sexuella trakasserier och övergrepp. Det finns många olika anledningar varför flickor och pojkar inte berättar vad de utsätts för. För vissa kan det vara att man skäms och för andra kan det vara en direkt fara att berätta då man är rädd för repressalier. Det är viktigt att du i din roll aktivt jobbar med att bygga trygga relationer till eleverna så att de vet var de kan vända sig till dig om han eller hon vill och kan berätta. Påminn om tystnadsplikten!

En lösning för att öppna upp samtalet är att skolan tar emot anonyma anmälningar om sexuella trakasserier. Följ upp alla tips och ta varje anmälning som en indikation på att fler aktiva insatser behövs. En annan lösning kan vara att starta stödgrupper på skolan. Detta bör i så fall göras i samråd med flickorna och pojkarna. Stödgrupper är ett sätt att kunna dela med sig av sina erfarenheter och förhoppningsvis känna sig mindre ensam. Det är viktigt i stödarbete att det blir långsiktigt och att arbetet följs upp.

Jobba med elever som är utsatta i prostitution

Det finns många anledningar varför unga, främst flickor, hamnar i prostitution. Det kan vara allt ifrån pengaproblem, självskadebeteende eller missbruk. Det har även blivit vanligare med så kallade sugar daddy-dating sidor. Där unga flickor dejtar mycket äldre män och blir lovade exempelvis middagar, dyra väskor, konsertbiljetter eller liknande. Flickorna förväntas också delta i sexuella handlingar, det är alltså en modern version av prostitution. Det är viktigt att uppmärksamma att det finns många olika vägar in i prostitution, men en vanlig faktor är ekonomisk sårbarhet. (Donevan, 2019)

Detta avsnitt kommer från #MeToo uppropet och nätverket #intedinhora som samlar personer som har erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering. Detta är vad de anser att elevhälsan borde veta.

»Jag tror dig, du har inte gjort något fel, vad kan jag hjälpa dig med?«

Ett mantra att ha i bakhuvudet för att säkerställa att hjälpen utgår från vad personen vill och behöver.

1. Våga fråga om erfarenhet av sexuella handlingar mot ersättning

Det är olagligt att köpa sex av ett barn, det är ett övergrepp och ett sexualbrott. Barn och unga som har erfarenhet av eller befinner sig i prostitution vet ofta inte det. De kan känna på sig att något är fel men lägger skulden och skammen på sig själva. Det är därför viktigt att elevhälsan (eller annan skolpersonal) frågar om denna typ av erfarenhet. Ställs ingen fråga är det otroligt få som kommer berätta. När frågan ställs är det viktigt att det görs på ett förståeligt sätt för barnet. Använd enkla begrepp och exempel och var konkret: Har du fått någon ersättning, till exempel pengar eller alkohol, för att göra något sexuellt?

Var noga med att informera om barnet inte gjort något fel och att detta är

ett övergrepp. Vid hälsoundersökningar brukar eleverna få fylla i formulär om t.ex. nedstämdhet och sömnsvårigheter. Se till att inkludera en fråga om sexuella handlingar mot ersättning och andra sexuella övergrepp. Det är lättare att kryssa i en ruta än att själv behöva berätta rakt ut. Fråga gärna flera gånger, även om svaret blir nej, särskilt när din oro kvarstår.

2. Anmäl och hänvisa vidare.

Om du kommer i kontakt med ett barn som har erfarenhet av prostitution, ska du anmäla det till socialtjänsten. Det är viktigt att informera eleven om vad som kommer ske och att du anmäler i samråd med eleven. Eleven har också utsatts för ett allvarligt brott varför en polisanmälan bör göras. Utöver det kan du hänvisa eleven vidare till olika stödverksamheter som har spetskompetens.. Det är viktigt att eleven får ett bra bemötande och får träffa någon som har rätt kompetens.

1000 möjligheter och Mikamottagningen (Göteborg, Stockholm, Malmö) är tips på några verksamheter. Du kan även kontakta din regionkoordinator på Nationellt Metodstöd mot prostitution och människohandel, NMT för ytterligare tips och stöd. Gå in på www.nmtsverige.se

3. Följ upp

Socialtjänstanmälan leder förhoppningsvis till att eleven får hjälp både att ta sig ur prostitution och också stöd för att bearbeta upplevelserna. Men det är tyvärr inte alltid så. Därför är det viktigt att följa upp och fråga barnet efter några månader hur det har gått. Kom ihåg att du också fortsättningsvis kan vara en stöttande vuxen.

STÖD TILL DE SOM UTSATTS FÖR SEXUELLA TRAKASSERIER OCH SEXUELLT VÅLD

Det är viktigt att de som utsatts för sexuella trakasserier och sexuellt våld får stöd. Du kan alltid tipsa om närmaste kvinno-, tjej- och ungdomsjour. Många av jourerna erbjuder också kurser och utbildningar som rör exempelvis sexuella trakasserier.

Unizon

Unizon samlar över 140 kvinnojourer, tjejjourer, ungdomsjourer och andra stödverksamheter som arbetar för ett jämställt samhälle fritt från våld. Jourerna stöttar, skyddar, förebygger och påverkar utifrån kunskap om våld, genus och makt. Arbetet består främst av att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor och deras barn, att arbeta förebyggande och stödjande med barn och unga, samt att skapa opinion och sprida kunskap. Unizons medlemsjourer hade 2018 över 108 000 kontakttillfällen med stödsökande. Jourerna finns över hela landet, läs mer och hitta en jour på www.unizon.se

Roks

Roks är en kvinnoseparatistisk organisation som samlar cirka 100 kvinnojourer och tjejjourer runt om i Sverige där jourerna är medlemmar i Roks. Utöver stödarbetet är jourerna också mötesplatser för kvinnor och tjejer som vill arbeta politiskt för kvinnors frigörelse. Tack vare sin självständiga organisering har kvinnor erövrat mod och kraft att nå avgörande milstolpar som rösträtt, rätt till utbildning och fri abort. Därför är det viktigt att det även i fortsättningen finns trygga rum där tjejer och kvinnor kan mötas och utifrån sin egen verklighet och för sin egen skull staka ut nya

kvinnopolitiska mål på vägen mot ett samhälle fritt från mäns våld och förtryck. *Vi finns för dig och vi tror på dig* Läs mer på www.roks.se

STÖD FÖR ELEVER SOM BEFINNER SIG I EN HEDERSKONTEXT

Tipsa gärna om olika stödjourer där det går att vara anonym. Här kommer några exempel på nationella som erbjuder stöd på mejl, chatt och telefon.

- TRIS, Tjejers rätt i samhället, www.tris.se
- Kärleken är fri, www.dinarattigheter.se
- GAPF - Riksföreningen Glöm aldrig Pela och Fadime, www.gapf.se
- Linnamottagningen/Kvinnors nätverk, www.kvinnonet.se
- Somaya kvinno- och tjejjour, www.somaya.se
- Terrafem, www.terrafem.org
- Kvinnors rätt, www.kvinnorsratt.se
- Elektra på Fryshuset, www.elektra.fryshuset.se

Affischer

Ett effektivt sätt att nå flickorna och pojkarna och sprida information är att sätta upp affischer i skolan. Inom detta projekt har 11 affischer tagits fram. Dessa går att ladda ned från: www.sverigeskvinnolobby.se/guide-mot-sexuelltrakasserier

Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Dessa går att ladda ned från www.hedersfortryck.se under publikationer.

Brottsoffermyndigheten har tagit fram affischer om sin kampanj Av fri vilja. Dessa går att ladda ned från www.frivilligtsex.se under om kampanjen.

*** VÄRDEGRUNDS-
ARBETE?
* OROSANMÄLAN?
* POLISANMÄLAN?**

Tänk på att sexuella trakasserier som du bevittnar i skolan i vissa fall är brott och i vissa fall är det din skyldighet att orosanmäla.

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**DU GÖR
SKILLNAD.**

Varje dag utsätts tjejer för sexuella trakasserier i skolan. Det sätter vi punkt för nu.

Våga vara rösten som säger ifrån.

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**DINA ELEVER
SKRIKER "HORA",
SÄG ÅT DEM!**

Varför inte du? Alla vuxna är ansvariga. Ta snacket!

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

11 ÅR

Så gamla är de flesta pojkar när de börjar titta på porr.

Våga ta porrsnacket.

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**PORR ÄR INTE
SEX.
PORR ÄR FILMAT
VÅLD.**

Mycket porr innehåller våld mot kvinnor. Varför lär vi oss att tända på våld?

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**NEJ,
DU MÅSTE INTE
GÅ MED PÅ
STRYPSEX.**

Mycket porr innehåller våld mot kvinnor. Du behöver inte ställa upp på det.

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**"JAG VET ATT JAG
HAR GJORT SAKER
JAG INTE VELAT FÖR
ATT KILLEN SKA
TYCKA OM DET"**

Samtycke är lag! Lyssna på magkänslan

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**ÅNGEST INFÖR
LOVET?**

Risken för unga tjejer att utsättas för tvångsgifte är störst under skollov.

Det är skolans ansvar att agera i tid! Prata med en vuxen om du är orolig.

Du kan också be om hjälp från hedersfortryck.se på 010-223 50 00.

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**SAKER DU INTE
KAN SAMTYCKA
TILL:**

→ Våld
→ Sex mot ersättning
→ Allt du inte vill

Samtycke är lag! Lyssna på magkänslan

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

**ÄR DU OSÄKER
PÅ OM DEN
ANDRA VILL?
DÅ ÄR DET INTE
SAMTYCKE.**

Samtycke är lag! Lyssna på magkänslan

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

× Kommentarer på ditt utseende?
× Fått en dickpick?
× Kallad "hora"?
× En hand på din rumpa?

Du har blivit utsatt för sexuella trakasserier. Detta och mycket mer är olagligt. Prata med elevhälsan!

sverigeskvinnolobby.se/
skolmater/ia/maktsexochskolan **SVERIGES
KVINNOLLOBBY**

Referenser

- Att vara uppmärksam på (2019) Länsstyrelsen Östergötland, hämtad april 2019 från: <http://www.hedersfortryck.se/yrkesverksamma/skolan/att-vara-uppmarksam/>
- Barnäktenskap och tvångsäktenskap (2019) Jämställdhetsmyndigheten, hämtad maj från <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/barnakteskap-och-tvangsakteskap>
- Diskrimineringsombudsmannen (2010), Husmodellen: handledning
- Donevan (2019), *Syns man inte finns man inte*
- Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning (2015) Socialstyrelsen, hämtad maj från <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2015-1-32.pdf>
- Ghadimi (2001) *Att själv få välja*
- Gillander Gådin & Stein (2017) *Do schools normalise sexual harassment? An analysis of a legal case regarding sexual harassment in a Swedish high school, Gender and Education*
- Jämställdhetsintegrering (2015), regeringskansliet, arbetsmarknadsdepartementet, hämtad maj 2019 från <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/jamstalldhetsintegrering/>
- Könsstympning av flickor (2018) Rikshandboken BHV, hämtad maj från <https://www.rikshandboken-bhv.se/livsvillkor/barn-som-riskerar-att-fara-illa/konsstympning-av-flickor/>
- Mattebo, (2014) *Use of Pornography and its Associations with Sexual Experiences, Lifestyles and Health among Adolescents*
- Sex och samlevnadsundervisning (2018), skolinspektionen hämtad februari 2019 från <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2018/sex-och-samlevnad/sex-och-samlevnadsundervisning-rapport-feb-2018.pdf>
- SFS 1962:700 *Brottsbalk*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 2008:587 *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet
- SFS 2010:800 *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolundersökningen om brott 2015*, (2016) hämtad april 2019 från BRÅ.
- Skolverket får i uppdrag att se över läroplanerna för en bättre sex- och samlevnadsundervisning (2018), regeringskansliet, utbildningsdepartementet, hämtad februari 2019 från <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/07/skolverket-far-i-uppdrag-att-se-over-laroplanerna-for-en-bättre-sex-och-samlevnadsundervisning/>
- Talita (2018), *Reality Check - 10 myter om porr*
- Tecken som kan tyda på att könsstympning redan har skett (2019) Länsstyrelsen Östergötland, hämtad april 2019 från: <http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/konsstympning/att-arbeta-mot-konsstympning/att-uppmarksamade-redan-utsatta-samt-de-som-ar-riskzonen/tecken-som-kan-tyda-pa-att-konsstympning-redan-har-skett/>

BILAGA 1

Sveriges Kvinnolobbys krav

Jämställd sex- och samlevnadsundervisning för en skola utan sexuella trakasserier

- ▶ Att personal i skolan ska ha kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och arbeta aktivt för att upprätthålla en värdegrund om jämställdhet och kvinnor och flickors rättigheter. Arbetsgivarna har ett ansvar att förtydliga anställd personals skyldighet och befogenhet att agera mot hedersrelaterat våld och förtryck. Minst en skolpersonal ska ha spetskompetens inom ämnet. Utbildningen ska vara kvalitetssäkrad.
- ▶ Att alla kommuner ska införa porrfilter i sin internetinfrastruktur i alla skolor, fritidsverksamhet och offentliga miljöer t.ex. bibliotek kombinerat med obligatoriska porrkritiska samtal inom sex- och samlevnadsundervisningen.
- ▶ Att utbildningsdepartementet inför ett permanent stadsbidrag för att elevhälsan ska ha utrymme att stötta lärare att inom sina ämnen integrera sex- och samlevnadsundervisningen.
- ▶ Att socialstyrelsen ska ta fram riktlinjer till ungdomsmottagningar där det b.l.a. slår fast att verksamhetens ska syfta till att öka jämställdheten mellan kvinnor och män och motverka mäns våld mot kvinnor samt ha ett kritiskt förhållningssätt till pornografi och verka för att hjälpa tjejer och killar ur prostitution. Och att alla flickor och pojkar ska ha tillgång till en kvalitativ och tillgänglig ungdomsmottagning.
- ▶ Att regeringens satsningar för att sprida samtyckeslagen och i förlängningen samtyckeskulturen också ska omfatta vad som inte går att samtycka till och vad som är våld.
- ▶ Att kunskap i sex- och samlevnadsundervisningen ska vara del av lärarexamen.
- ▶ Att sex- och samlevnadsundervisningen ska lyfta hedersrelaterat våld och förtryck och särskilt informera alla flickors rätt till preventivmetoder och abort samt om hur kvinnor och flickor som utsätts kan få stöd och hjälp, vad som utgör ett brott, och hur anmälningsprocessen ser ut.
- ▶ Att alla flickor i årskurs 5–6 inom sex- och samlevnadsundervisningen ska göra ett besök på ungdomsmottagning för att få information om verksamheten och de undersökningar som erbjuds, samt få möjlighet att prata om kroppsutveckling och sexualitet. Vid dessa tillfällen ska myter om mödomshinnan och könsstympning tydligt adresseras. Frågor om könsstympning ska också ställas vid ordinarie hälsosamtal med elevhälsan.
- ▶ Alla kommuner ska aktivt arbeta förebyggande mot mäns våld mot kvinnor och sexuella trakasserier genom exempelvis ”Mentors in Violence Prevention (MVP)“-metoden.

BILAGA 2

Checklista

till rektor, elevhälsa och lärare vid inhyrning av externa föreläsare och experter för sex- och samlevnadsundervisningen

Det är viktigt att när skolan och kommunen hyr in externa föreläsare, organisationer och experter för att genomföra delar eller inslag i sex- och samlevnadsundervisningen, särskilt säkerställer kvaliteten i innehållet och organisationens värdegrund. Här finns några vägledande punkter som du som rektor, lärare eller elevhälsopersonal kan luta dig mot för att se till att dina elever får den utbildning som ligger i linje med skolans värdegrund.

SKOLANS VÄRDEGRUND

Skolans värdegrund finns i skollagen och i läroplanerna och bygger på demokratis principer och på principen om jämställdhet. Det är ni som ansvarar för att externa föreläsare och experter också uppfyller skolans lagstödda värdegrund.

Tips:

”Skollagen (2010:800) slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. (...) Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. (...) jämställdhet mellan kvinnor och män”

PRINCIP OM JÄMSTÄLLDHET

Män och kvinnor, pojkar och flickor får sin frihet begränsad utifrån maktskillnaden mellan könen, där kvinnor på strukturell nivå är underordnad män och samhällets institutioner och organisering bygger på denna fundamentala men föränderliga maktskillnad. Det är upp till alla funktioner i samhället, att genom att integrera ett jämställdhetsperspektiv, råda bot på denna maktskillnad och bidra till att uppnå jämställdhet mellan könen.

Tips:

”Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv. Utifrån det övergripande målet arbetar regeringen efter sex delmål. (...) Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.” (Jämställdhetspolitiska målen)

”Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.” (Deklarationen av de mänskliga rättigheterna, artikel 2.)

SVENSK LAGSTIFTNING

Det är viktigt att den kunskap och information som skolan sprider, inklusive från externa experter och föreläsare, är i enlighet med de lagar och regler som finns i Sverige. T.ex. finns det organisationer som arbetar med utbildningar i sex- och samlevnadsundervisning som inte ställer sig bakom den svenska sexköpslagstiftningen.

Tips:

”När den svenska sexköpslagen tillkom var det med ett tydligt fokus på efterfrågan. Tanken bakom det är att om det inte finns någon efterfrågan så finns det ingen prostitution. Lagen har också ett jämställdhetsperspektiv; att köpa tillgång till en annan människas kropp handlar om makt, oftast mäns makt över kvinnor. Dessa perspektiv är fortfarande aktuella, men prostitutionen och människohandeln har även tydliga kopplingar till finansieringen av den organiserade brottsligheten liksom till hållbar utveckling.” (regeringen. se)

BRED DEFINITION AV MÄNS VÅLD MOT KVINNOR

Mäns våld mot kvinnor är det strukturella våld som bygger på de ojämställda maktstrukturer som finns i samhället. Våld kan ta sig i uttryck på olika sätt t.ex. som pornografi, våld i en relation, sexuella trakasserier, prostitution eller våldtäkt.

Tips:

”Med mäns våld mot kvinnor avses alla former av fysiskt och psykiskt, inklusive sexuellt, hot och våld som riktas mot kvinnor och flickor. Regeringens delmål om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra omfattar även hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål (se avsnitt 3.9).” (Makt, mål och myndighet, 2016)

HUR GÖR NI FÖR ATT TA REDA PÅ OM ORGANISATIONEN NI ANLITAR UPPFYLLER DESSA KRAV?

- ▶ Sök på organisationen och deras ställningstaganden på nätet
- ▶ Läs eventuella principprogram och allmänna åsikter

TIPS: utgå inte från rådande fördomar eller boka in en organisation på rutin.

- ▶ Ställ frågor som ger dig svar på om organisationer uppfyller demokratiska värderingar.

TIPS:

- ▶ Ställer sig den här organisation bakom sexköpslagens principer?
- ▶ Har den här organisationen ett uttalat våldspreventivt perspektiv i sitt utbildningspaket?
- ▶ Har innehållet konfessionella inslag?
- ▶ Har innehållet ett porrkritiskt förhållningssätt?
- ▶ Syftar innehållet till att motverka mäns våld mot kvinnor och främja jämställdhet (inkl. förebyggande, vård och stöd)?
- ▶ Lyfter innehållet HBTQ-personers rättigheter?

Tänk också på att när ni skriver avtal med externa föreläsare att de garanterar ett innehåll som speglar skolans värdegrund, principer om jämställdhet, stödjer svensk lagstiftning och följer de riktlinjer för rektorer om sex- och samlevnadsundervisningen.

Egna anteckningar

Makt, sex och skolan

är en guide som riktar sig mot personal inom elevhälsan. Guiden syftar till att stärka arbetet mot sexuella trakasserier och har möjliggjorts av medel från skolverket. Guiden är anpassad för elevhälsan på högstadiet och gymnasiet, men kan också användas av andra funktioner som möter barn och unga på exempelvis ungdomsmottagningar och fritidsgårdar. Syftet med guiden är att ge tips på material på hur elevhälsan kan jobba mot sexuella trakasserier bland annat genom sex- och samlevnadsundervisningen.

Den är uppdelad i tre delar; förebyggande arbete, ingripa mot förövare och stöd till utsatta.

Om Sveriges Kvinnolobby

Sveriges Kvinnolobby är en partipolitiskt obunden och ideellt verksam paraplyorganisation för svensk kvinnorörelse. Under vårt paraply finns ett femtiotal medlemsorganisationer som arbetar för att stärkakvinnors position i samhället. Sveriges Kvinnolobbys arbete vilar på feministisk grund och verkar för kvinnors mänskliga rättigheter i ett jämställt samhälle. All verksamhet utgår från FN:s Kvinnokonvention och Beijing Platform for Action.